
Część A. Pytania egzaminacyjne

Rozdział I. Zobowiązania – część ogólna

Pytanie I. Co to jest zobowiązanie, jak definiujemy to pojęcie?

Zobowiązanie to stosunek prawny, w którym jedna ze stron, zwana wierzycielem, może żądać od drugiej strony, zwanej dłużnikiem, określonego zachowania się, zwanego świadczeniem. Na dłużniku spoczywa obowiązek spełnienia tego świadczenia (zob. art. 353 KC).

W doktrynie przyjęło się opisywać konkretne zobowiązania przy użyciu kilku podstawowych pojęć: **podmiotów** (**wierzyciel** – podmiot uprawniony – i **dłużnik** – podmiot zobowiązany), **ich uprawnień i obowiązków** (które łącznie określa się mianem treści zobowiązania; **wierzytelności** – uprawnienia wierzyciela, **dług** – obowiązki dłużnika) oraz **świadczenia** (przedmiotu zobowiązania).

Na treść stosunku zobowiązaniowego składają się prawa i obowiązki stron. **Wierzytelność** to prawo podmiotowe, które przysługuje wierzycielowi. Służy ono do zaspokojenia interesów wierzyciela. Interes ten musi być zgodny z zasadami współżycia społecznego i ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa podmiotowego. **Dług** to obowiązki dłużnika wobec wierzyciela. Wykonanie tych obowiązków służy zaspokojeniu interesu wierzyciela. Zgodnie z art. 354 § 1 KC dłużnik powinien wykonać zobowiązanie zgodnie z jego treścią i w sposób odpowiadający jego celowi społeczno-gospodarczemu oraz zasadom współżycia społecznego, a jeżeli istnieją w tym zakresie ustalone zwyczaje – także w sposób odpowiadający tym zwyczajom.

W praktyce często można spotkać zobowiązania wzajemne. Są to świadczenia, w przypadku których strony stosunku prawnego są względem siebie jednocześnie dłużnikami i wierzycielami.

Pytanie 2. Jakie są podziały zobowiązań?

Zobowiązania możemy podzielić na:

- 1) **polegające na działaniu** (dłużnik nakazuje podjęcie określonych czynności, np. zapłata sumy pieniężnej) albo **polegające na zaniechaniu** (zakazuje dłużnikowi podejmowania określonych czynności, a więc polega na powstrzymaniu się od nich);
- 2) **pieniężne** (przedmiotem świadczenia pieniężnego jest wartość wyrażona w określonych jednostkach pieniężnych. Polega ono na zapłacie sumy pieniężnej, tj. przekazaniu z majątku dłużnika do majątku wierzyciela określonej ilości jednostek pieniężnych) i **niepieniężne** (jest to zobowiązanie, w którym świadczenie dłużnika nie jest określone kwotą pieniężną. Przykładowo będzie to obowiązek wydania przedmiotu sprzedaży, obowiązek wydania przedmiotu najmu);
- 3) **podzielne** (zgodnie z art. 379 § 2 KC świadczenie podzielne może być spełnione częściami bez istotnej zmiany jego przedmiotu lub wartości, np. zapłata określonej kwoty) i **niepodzielne** (nie może być wykonane częściowo bez istotnej zmiany przedmiotu lub wartości świadczenia, np. oddanie samochodu do używania);
- 4) **oznaczone co do gatunku** (przedmiot świadczenia oznaczony jest co do gatunku, rodzajowo, np. sprzedaż 100 tulipanów) i **oznaczone co do tożsamości** (przedmiot świadczenia oznaczony jest co do tożsamości, indywidualnie, np. sprzedaż konkretnego samochodu);
- 5) **rezultatu** – *obligations de resultat* (polega na osiągnięciu ściśle określonego celu, np. umowa o dzieło) – i **starannego działania** – *obligations des moyens* (działanie dłużnika jest ukierunkowane na osiągnięcie określonego celu, np. świadczenie lekarskie);
- 6) **jednorazowe** (np. spłata pożyczki; przeniesienie własności; wykonanie dzieła), **ciągłe** (polegają na pewnym stałym zachowaniu się dłużnika w ciągu z góry oznaczonego lub nieoznaczonego czasu, np. dzierżawa, najem) i **okresowe** (polegają na cyklicznym, powtarzającym się w określonych odstępach czasu, spełnianiu świadczeń pieniężnych lub rzeczy zamiennych. Należy je odróżnić od poszczególnych rat świadczenia jednorazowego. Raty są częścią jednolitego świadczenia, którego wielkość oznaczona została bez udziału czasu – zob. Radwański, Olejniczak, Zobowiązania, 2014, s. 50; np. sprzedaż na raty czy *leasing*).

Pytanie 3. Jakie są źródła powstania zobowiązań?

Źródłami zobowiązań są zdarzenia prawne, których skutkiem jest powstanie stosunku zobowiązaniowego między określonymi podmiotami. Zobowiązania mogą powstać z następujących zdarzeń:

- 1) **z czynności prawnych** (umowa; jednostronna czynność prawna);

- 2) **z aktów administracyjnych** (indywidualny akt administracyjny wywołuje skutki cywilnoprawne, gdy wynikają one z ustawy, na podstawie której został on wydany – zob. *Radwański, Olejniczak, Zobowiązania*, 2014, s. 27);
- 3) **z wyrządzenia szkody czynem niedozwolonym** (zgodnie z art. 415 KC, kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, zobowiązany jest do jej naprawienia);
- 4) **z bezpodstawnego wzbogacenia** (zgodnie z art. 405 KC, kto bez podstawy prawnej uzyskał korzyść majątkową kosztem innej osoby, obowiązany jest do wydania korzyści w naturze, a gdyby to nie było możliwe, do zwrotu jej wartości);
- 5) **z innych zdarzeń, z którymi ustawa łączy skutek prawny w postaci powstania zobowiązania** (zob. np. art. 752–757 KC dotyczące prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia).

Pytanie 4. Czym jest świadczenie?

Świadczenie jest przedmiotem zobowiązania. Inaczej mówiąc, jest to **zachowanie się dłużnika względem wierzyciela, zgodnie z treścią łączącego strony zobowiązania**. Zachowanie dłużnika może polegać na działaniu lub na zaniechaniu. Aby można było wykonać świadczenie, należy ustalić, jak dłużnik ma się zachować, tzn. co jest treścią świadczenia. Dokonać tego należy najpóźniej w chwili spełnienia świadczenia. Dodatkowo ważne jest, aby świadczenie było wykonalne w chwili jego spełnienia. W przypadku gdy świadczenie nie nadawało się do wykonania od początku, zobowiązanie takie w ogóle nie powstaje. Natomiast gdy świadczenie w chwili powstania zobowiązania było możliwe do wykonania, a później stało się niewykonalne na skutek okoliczności, za które dłużnik nie ponosi odpowiedzialności, zobowiązanie wygasa. W przypadku zaś gdy świadczenie stało się niemożliwe do wykonania na skutek okoliczności, za które dłużnik ponosi odpowiedzialność, zobowiązany jest on do odszkodowania na rzecz wierzyciela za świadczenie pierwotne.

Pytanie 5. Czym jest odpowiedzialność dłużnika?

Odpowiedzialność dłużnika to ujemne następstwa prawne, przewidziane dla tego podmiotu w związku ze ziszczeniem się pewnych, kwalifikowanych negatywnie przez system prawny zdarzeń (tak: *Radwański, Olejniczak, Zobowiązania*, 2014, s. 20).

Wyróżnia się dwa rodzaje odpowiedzialności za dług:

- 1) **odpowiedzialność osobistą** – dłużnik odpowiada całym swoim majątkiem przyszłym i teraźniejszym, czyli ogółem swoich aktywów majątkowych. Jest to odpowiedzialność nieograniczona. Wierzycielowi przysługuje uprawnienie do wskazywania sposobów egzekucji przeciwko dłużnikowi (art. 797 i 799 KPC). Odpowiedzialność osobista może być ograniczona w następujący sposób:

- a) odpowiedzialność zostaje ograniczona do pewnej wyodrębnionej masy majątkowej, traktowanej w majątku dłużnika jako osobna całość (odpowiedzialność *cum viribus patrimonii*), np. art. 1030 zd. 1 KC, art. 41 KRO,
 - b) dłużnik odpowiada całym swoim majątkiem, ale tylko do pewnej wysokości ograniczonej kwotowo, niezależnie od wysokości długu (odpowiedzialność *pro viribus patrimonii*), np. art. 55⁴, 1031 § 2 zd. 1 KC;
- 2) **odpowiedzialność rzeczową** – jest niezależna od odpowiedzialności osobistej, chociaż może istnieć równocześnie z odpowiedzialnością osobistą tej samej osoby. Odpowiedzialność rzeczowa powstaje w przypadku zabezpieczenia wierzytelności ograniczonym prawem rzeczowym w postaci zastawu lub hipoteki (art. 306 KC i art. 65 KWU). Wierzycielowi przysługuje prawo (o charakterze bezwzględnym) do bezpośredniego zaspokojenia się z obciążonej rzeczy. Ponosi ją każdorazowy właściciel rzeczy obciążonej, którym nie musi być dłużnik osobisty. Wierzyciel może realizować swoje uprawnienie z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi dłużnika.

Pytanie 6. Na czym polega zasada walutowości?

W Polsce do 2009 r. świadczenie mogło być wyrażane i wykonywane jedynie w walucie polskiej. Od 24.1.2009 r. świadczenia pieniężne mogą być wyrażane i wykonywane w walucie polskiej lub walucie obcej. Strony mają zatem możliwość określania wysokości świadczenia pieniężnego za pomocą dowolnej waluty. Dłużnikowi przysługuje uprawnienie do wykonania zobowiązania opiewającego na walutę obcą w walucie polskiej. Także w razie niespełnienia świadczenia w terminie uprawnienie to zachowuje wyłącznie dłużnik – nie nabywa go wierzyciel (zob. wyr. SN z 16.5.2012 r., III CSK 273/11, Legalis oraz P. Machnikowski, [w:] *Gniewek, Machnikowski*, Komentarz KC, 2014, s. 623, Nb 9). Przeliczenie waluty obcej na walutę polską odbywa się według kursu średniego ogłaszanego przez NBP z dnia wymagalności roszczenia.

Od 8.9.2016 r. art. 358 KC uległ zmianie i brzmi: „§ 1. Jeżeli przedmiotem zobowiązania podlegającego wykonaniu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest suma pieniężna wyrażona w walucie obcej, dłużnik może spełnić świadczenie w walucie polskiej, chyba że ustawa, orzeczenie sądowe będące źródłem zobowiązania lub czynność prawna zastrzega spełnienie świadczenia wyłącznie w walucie obcej. § 2. Wartość waluty obcej określa się według kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z dnia wymagalności roszczenia, chyba że ustawa, orzeczenie sądowe lub czynność prawna zastrzega inaczej. § 3. Jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia, wierzyciel może żądać spełnienia świadczenia w walucie polskiej według kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z dnia, w którym zapłata jest dokonywana”.

Pytanie 6

Zobowiązania, wyd. 6, Repetytoria Becka

Zmiana wprowadziła zawężenie zastosowania § 1 art. 358 KC jedynie do tych zobowiązań pieniężnych, które podlegają wykonaniu na terytorium RP. Największa merytoryczna zmiana dotyczy ustanowienia opóźnienia, a nie jak dotąd zwłoki, przesłanką powstania po stronie wierzyciela uprawnienia do żądania przeliczenia długu po kursie z dnia zapłaty.

Pytanie 7. Na czym polega zasada nominalizmu?

Zgodnie z art. 358¹ § 1 KC, jeżeli przedmiotem zobowiązania od chwili jego powstania jest suma pieniężna, spełnienie świadczenia następuje przez zapłatę sumy nominalnej, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej. Suma nominalna to kwota, na którą opiewa świadczenie w chwili powstania zobowiązania. Zasada nominalizmu ma zastosowanie tylko do zobowiązań, których przedmiot od chwili powstania była suma pieniężna. Zasada ta nie ma zastosowania do zobowiązań niepieniężnych, ale związana jest ze świadczeniami pieniężnymi. Pieniądz w tych świadczeniach nie występuje jako pierwotny przedmiot świadczenia wyrażonego jako określona suma pieniężna (przykładem takich świadczeń są np. odszkodowania pieniężne za doznaną szkodę).

Pytanie 8. Na czym polega waloryzacja?

W przypadku gdy w okresie od powstania zobowiązania do momentu jego wykonania nastąpiła zmiana siły nabywczej pieniądza, to wierzyciel powinien otrzymać stosownie do tego – większą lub mniejszą sumę pieniędzy.

Strony mogą zastrzec w umowie, że wysokość świadczenia pieniężnego zostanie ustalona według innego niż pieniądz miernika wartości (**waloryzacja umowna**). W razie istotnej zmiany siły nabywczej pieniądza po powstaniu zobowiązania sąd może po rozważeniu interesów stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, zmienić wysokość lub sposób spełnienia świadczenia pieniężnego, chociażby były ustalone w orzeczeniu lub umowie (**waloryzacja sądowa**).

Pytanie 9. Czym są odsetki?

Odsetki są **świadczeniem ubocznym i okresowym** występującym obok świadczenia głównego. Są swoistego rodzaju wynagrodzeniem za korzystanie z pieniędzy lub rzeczy oznaczonych co do gatunku, są ustalone w zależności od wartości oraz czasu korzystania z cudzych pieniędzy lub rzeczy. Zgodnie z art. 359 § 1 KC odsetki należą się tylko wtedy, gdy to wynika z czynności prawnej albo z ustawy, z orzeczenia sądu lub z decyzji innego właściwego organu. Odsetki są płatne co roku

z dołu, a jeżeli termin płatności sumy pieniężnej jest krótszy niż rok – jednocześnie z zapłatą tej sumy. W taki sposób są płatne odsetki w przypadku braku odmiennego zastrzeżenia przez strony zobowiązania co do płatności odsetek. Jeżeli wysokość odsetek nie jest w inny sposób określona, należą się **odsetki ustawowe** w wysokości równej sumie stopy referencyjnej NBP i 3,5 punktu procentowego. Maksymalna wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej nie może w stosunku rocznym przekraczać dwukrotności wysokości odsetek ustawowych (**odsetki maksymalne**). W przypadku gdy wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej przekracza wysokość odsetek maksymalnych, należą się odsetki maksymalne. Odsetki jako świadczenie okresowe przedawniają się z upływem 3 lat (zob. art. 118 KC). Jednak koniec terminu przedawnienia przypada na ostatni dzień roku kalendarzowego, chyba że termin przedawnienia jest krótszy niż 2 lata. Trzyletni termin przedawnienia odsetek jest terminem ogólnym i ma zastosowanie, jeśli przepis szczególny nie stanowi inaczej. Sąd Najwyższy w uchw. SN(7) z 26.1.2005 r. (III CZP 42/04, OSN 2005, Nr 9, poz. 149) uznał, że roszczenie o odsetki za opóźnienie przedawnia się najpóźniej z chwilą przedawnienia się roszczenia głównego. Wskazać należy, że bieg terminu przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie o zapłatę odsetek stało się wymagalne (zob. art. 120 KC).

Pytanie 10. Na czym polega zakaz anatocyzmu?

Zakaz anatocyzmu polega na wyłączeniu możliwości pobierania odsetek od zaległych odsetek. Od zakazu tego przewidziano jednak wyjątki. Zgodnie z art. 482 § 1 KC zakaz anatocyzmu nie ma zastosowania w następujących przypadkach:

- 1) od zaległych odsetek można żądać odsetek za opóźnienie od chwili wytoczenia o nie powództwa (zob. też wyr. SN z 1.10.1998 r., I CKN 782/97, Legalis);
- 2) jeżeli po powstaniu zaległości strony zgodziły się na doliczenie zaległych odsetek od dłużnej sumy.

Pytanie 11. Na czym polega odpowiedzialność odszkodowawcza?

Odpowiedzialność odszkodowawcza powstaje w wyniku określonych zdarzeń, z którymi dany przepis wiąże obowiązek naprawienia szkody. Osobą odpowiedzialną za naprawienie szkody jest dłużnik, natomiast poszkodowany to wierzyciel. Do przesłanek powstania odpowiedzialności zalicza się:

- 1) zaistnienie zdarzenia, z którym norma prawna łączy obowiązek naprawienia szkody;
- 2) powstanie szkody;
- 3) związek przyczynowy pomiędzy zdarzeniem a szkodą.

Pytanie 12. Jakie są zasady odpowiedzialności odszkodowawczej?

Odpowiedzialność odszkodowawczą można ponieść na zasadzie:

- 1) winy,
- 2) ryzyka,
- 3) słuszności,
- 4) gwarancyjno-repartycyjnej.

Ad 1) Kto ze swojej winy wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia (art. 415 KC). Zawinione zachowanie może polegać zarówno na działaniu, jak i na zaniechaniu. W momencie wykazania przez dłużnika, że nie ponosi on winy za powstanie szkody, zostaje on zwolniony z odpowiedzialności (ekskulpacja).

Osoba prawna jest obowiązana do naprawienia szkody wyrządzonej z winy jej organu.

Natomiast za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu władzy publicznej ponosi odpowiedzialność Skarb Państwa lub jednostka samorządu terytorialnego, lub inna osoba prawna wykonująca tę władzę z mocy prawa. Jeżeli wykonywanie zadań z zakresu władzy publicznej zlecono, na podstawie porozumienia, jednostce samorządu terytorialnego albo innej osobie prawnej, solidarną odpowiedzialność za wyrządzoną szkodę ponosi ich wykonawca oraz zlecająca je jednostka samorządu terytorialnego albo Skarb Państwa.

Ad 2) Odpowiedzialność na zasadzie ryzyka jest niezależna od winy. Dłużnik odpowiada za sam skutek. Ten, kto eksploatuje pewne niebezpieczne dla otoczenia urządzenia lub posługuje się dla realizacji swoich interesów podległymi mu osobami, powinien ponosić odpowiedzialność za szkodę stąd wynikłą dla innych osób, chociażby on sam winy nie ponosił (zob. *Radwański, Olejniczak, Zobowiązania*, 2014, s. 86). Przykłady odpowiedzialności na zasadzie ryzyka:

- 1) za szkodę wyrządzoną wyrzuceniem, wylaniem lub spadnięciem jakiegokolwiek przedmiotu z pomieszczenia jest odpowiedzialny ten, kto pomieszczenie zajmuje, chyba że szkoda nastąpiła wskutek siły wyższej albo wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą zajmujący pomieszczenie nie ponosi odpowiedzialności i której działaniu nie mógł zapobiec (art. 433 KC);
- 2) za szkodę wyrządzoną przez zawalenie się budowli lub oderwanie się jej części odpowiedzialny jest samoistny posiadacz budowli, chyba że zawalenie się budowli lub oderwanie się jej części nie wynikło ani z braku utrzymania budowli w należytym stanie, ani z wady w budowie (art. 434 KC);
- 3) prowadzący na własny rachunek przedsiębiorstwo lub zakład wprawiany w ruch za pomocą sił przyrody (pary, gazu, elektryczności, paliw płynnych itp.) ponosi odpowiedzialność za szkodę na osobie lub mieniu, wyrządzoną komukolwiek przez ruch przedsiębiorstwa lub zakładu, chyba że szkoda nastąpiła wskutek siły

wyższej albo wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą nie ponosi odpowiedzialności (art. 435 § 1 KC);

- 4) odpowiedzialność ponosi również samoistny posiadacz mechanicznego środka komunikacji poruszanego za pomocą sił przyrody. Jednak gdy posiadacz samoistny oddał środek komunikacji w posiadanie zależne, odpowiedzialność ponosi posiadacz zależny. W razie zderzenia się mechanicznych środków komunikacji poruszanych za pomocą sił przyrody wymienione osoby mogą wzajemnie żądać naprawienia poniesionych szkód tylko na zasadach ogólnych. Również tylko na zasadach ogólnych osoby te są odpowiedzialne za szkody wyrządzone tym, których przewożą z grzeczności (art. 436 § 1 i 2 KC).

Ad 3) Zasada słuszności znajduje zastosowanie w przypadku, gdy odpowiedzialność podmiotu uzasadniają zasady współżycia społecznego. Zgodnie z art. 417² KC, jeżeli przez zgodne z prawem wykonywanie władzy publicznej została wyrządzona szkoda na osobie, poszkodowany może żądać całkowitego lub częściowego jej naprawienia oraz zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, gdy okoliczności, a zwłaszcza niezdolność poszkodowanego do pracy lub jego ciężkie położenie materialne, wskazują, że wymagają tego względy słuszności. Artykuł 428 KC wskazuje, że gdy sprawca z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego nie jest odpowiedzialny za szkodę, a brak jest osób zobowiązanych do nadzoru albo gdy nie można od nich uzyskać naprawienia szkody, poszkodowany może żądać całkowitego lub częściowego naprawienia szkody od samego sprawcy, jeżeli z okoliczności, a zwłaszcza z porównania stanu majątkowego poszkodowanego i sprawcy, wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego. Na zasadzie słuszności odpowiada również ten, kto zwierzę chowa albo się nim posługuje; jest on obowiązany do naprawienia wyrządzonej przez nie szkody niezależnie od tego, czy było pod jego nadzorem, czy też zabłąkało się lub uciekło, chyba że ani on, ani osoba, za którą ponosi odpowiedzialność, nie ponoszą winy. Chociaż osoba, która zwierzę chowa lub się nim posługuje, nie była odpowiedzialna według przepisów § 1 art. 431 KC, poszkodowany może od niej żądać całkowitego lub częściowego naprawienia szkody, jeżeli z okoliczności, a zwłaszcza z porównania stanu majątkowego poszkodowanego i tej osoby wynika, że wymagają tego zasady współżycia społecznego.

Ad 4) Zasada gwarancyjno-repartycyjna ma zastosowanie szczególnie w stosunkach ubezpieczeniowych. Pojawia się ona w KC, a zwłaszcza w przepisach szczególnych dotyczących prawa ubezpieczeniowego, jako współuczestnictwo potencjalnych sprawców szkód i osób nimi zagrożonych w tworzeniu ogólnego funduszu, z którego wypłaca się odpowiednie odszkodowania. Jest to odpowiedzialność za sam skutek. Ma charakter gwarancyjny i w zasadzie niemożliwe jest jej wyłączenie.

Pytanie 13. Przedstaw pojęcie i rodzaje szkody.

Szkoda jest podstawową przesłanką odpowiedzialności. Szkoda to wszelkie uszczerbki w dobrach lub interesach prawnie chronionych, których poszkodowany doznał wbrew swej woli. Rodzaje szkód:

- 1) **szkoda majątkowa** polega na powstaniu uszczerbku w majątku poszkodowanego. Rekompensatę stanowi odszkodowanie. Na szkodę majątkową składają się: **strata** (*damnum emergens*) oraz **utraczone korzyści** (*lucrum cessans*). Strata obejmuje rzeczywiście poniesiony uszczerbek w majątku poszkodowanego (może polegać zarówno na pomniejszeniu aktywów, jak i powiększeniu pasywów). Natomiast utraczone korzyści to uszczerbek polegający na utracie korzyści w majątku poszkodowanego, które poszkodowany mógłby uzyskać, gdyby nie doszło do zdarzenia;
- 2) **szkoda niemajątkowa** określana jako krzywda. Jako krzywdę rozumie się ujemne przeżycia fizyczne oraz psychiczne wywołane zdarzeniem, które jest źródłem szkody. Rekompensatę stanowi zadośćuczynienie;
- 3) **szkoda na osobie** powstaje przez naruszenie dóbr osobistych poszkodowanego. Może to być szkoda zarówno majątkowa, jak i krzywda;
- 4) **szkoda na mieniu** dotyczy bezpośredniego uszczerbku majątku poszkodowanego. Może być tylko majątkowa;
- 5) **szkoda powstała w granicach ujemnego interesu umowy** to szkoda powstała w wyniku niedojścia zamierzonej umowy do skutku;
- 6) **szkoda powstała w granicach dodatniego interesu umowy** to szkoda powstała w wyniku niewykonania lub nienależytego wykonania umowy. Zgodnie z art. 471 KC dłużnik obowiązany jest do naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi.

Pytanie 14. W jaki sposób ustala się wysokość szkody?

Do ustalenia wysokości szkody stosuje się **metodę różnicową (dyferencyjną)**. Polega ona na porównaniu rzeczywistego stanu majątku poszkodowanego po zdarzeniu ze stanem majątku, jaki istniałby, gdyby do zdarzenia nie doszło. Przy określaniu straty dochodzi do porównania stanu majątku przed zdarzeniem i po zdarzeniu, natomiast przy określaniu utraconych korzyści dochodzi do porównania stanu majątku istniejącego po nastąpieniu zdarzenia z hipotetycznym stanem majątku, jaki byłby, gdyby do zdarzenia nie doszło.

Pytanie 15. Czym jest związek przyczynowy?

Przez pojęcie związku przyczynowego rozumie się związek, jaki istnieje między zdarzeniem, z którego szkoda wynikła, a doznaną przez poszkodowanego szkodą. Związek przyczynowy wyznacza granice odpowiedzialności, tzn. ma wpływ na wielkość odszkodowania. Zgodnie z art. 361 § 1 KC zobowiązany do odszkodowania ponosi odpowiedzialność tylko za normalne następstwa działania lub zaniechania, z którego szkoda wynikła (**adekwatny związek przyczynowy**). W powyższych granicach, w braku odmiennego przepisu ustawy lub postanowienia umowy, naprawienie szkody obejmuje straty, które poszkodowany poniósł, oraz korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono (art. 361 § 2 KC).

Pytanie 16. Jak ustala się wysokość odszkodowania?

Zasadą jest, że wysokość odszkodowania powinna odpowiadać wysokości szkody. Odszkodowanie nie może przekraczać wysokości wyrządzonej szkody. Przy określaniu wysokości odszkodowania należy brać pod uwagę następujące okoliczności:

- 1) **przyczynienie się poszkodowanego** – jeżeli poszkodowany przyczynił się do powstania lub zwiększenia szkody, obowiązek jej naprawienia ulega odpowiedniemu zmniejszeniu stosownie do okoliczności, a zwłaszcza do stopnia winy obu stron (art. 362 KC). Przy przyczynieniu się poszkodowanego należy uwzględnić stopień winy obu stron. W doktrynie wyróżnia się cztery stanowiska:
 - a) o przyczynieniu się poszkodowanego mówi się, gdy jego zachowanie pozostaje w adekwatnym związku przyczynowym ze szkodą,
 - b) o przyczynieniu się poszkodowanego mówi się, gdy jego zachowanie pozostaje w adekwatnym związku przyczynowym ze szkodą i dodatkowo jego zachowanie było obiektywnie nieprawidłowe,
 - c) o przyczynieniu się poszkodowanego mówi się, gdy jego zachowanie pozostaje w adekwatnym związku przyczynowym ze szkodą i dodatkowo zachowanie poszkodowanego było zawinione,
 - d) o przyczynieniu się poszkodowanego mówi się, gdy jego zachowanie pozostaje w adekwatnym związku przyczynowym ze szkodą i dodatkowo należy brać pod uwagę, na jakiej podstawie ponoszona jest odpowiedzialność – jeśli na zasadzie winy, należy również stwierdzić winę poszkodowanego; jeśli na zasadzie ryzyka bądź słuszności, wystarczy obiektywna nieprawidłowość zachowania się poszkodowanego;
- 2) **compensatio lucri cum damno** – jeśli ze zdarzenia, z którego wynikła szkoda, poszkodowany odniósł korzyść majątkową, do ustalenia wysokości odszkodowania należy dokonać skompensowania tych dwóch pozycji. Warunkiem jest, aby korzyść pozostawała w adekwatnym związku przyczynowym ze zdarzeniem (zob. *Witczak, Kawalko, Zobowiązania*, s. 46);

- 3) **inne wynikające z ustawy ograniczenia obowiązku naprawienia szkody** – obowiązek naprawienia szkody może być ograniczony:
- a) z mocy przepisów szczególnych (np. art. 788 § 1, art. 801 § 1, art. 824 § 1 KC),
 - b) postanowieniami umowy – strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współzycia społecznego,
 - c) jeżeli ze względu na stan majątkowy poszkodowanego lub osoby odpowiedzialnej za szkodę wymagają takiego ograniczenia zasady współzycia społecznego (w stosunkach między osobami fizycznymi).

Pytanie 17. Jakie są sposoby naprawienia szkody?

Naprawienie szkody powinno nastąpić, według wyboru poszkodowanego, bądź przez **przywrócenie stanu poprzedniego**, bądź **przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej**. Jednak gdyby przywrócenie stanu poprzedniego było niemożliwe albo gdyby pociągało za sobą dla zobowiązanego nadmierne trudności lub koszty, roszczenie poszkodowanego ogranicza się do świadczenia w pieniądzu. Jeżeli naprawienie szkody ma nastąpić w pieniądzu, wysokość odszkodowania powinna być ustalona według cen z daty ustalenia odszkodowania, chyba że szczególne okoliczności wymagają przyjęcia za podstawę cen istniejących w innej chwili.

Pytanie 18. Zdefiniuj pojęcie umowy.

Przez **umowę** należy rozumieć **zgodne oświadczenie woli dwóch lub więcej stron, które mają zamiar doprowadzić do powstania, zmiany lub ustania stosunku prawnego**.

Zgodnie z art. 353 KC zobowiązanie polega na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić. Świadczenie może polegać na działaniu albo na zaniechaniu (tzw. umowa zobowiązująca).

Wyróżnić jeszcze należy umowę rozporządzającą, która polega na przeniesieniu, obciążeniu, ograniczeniu lub zniesieniu prawa podmiotowego.

Pytanie 19. Jakie można wyróżnić rodzaje umów?

Wyróżniamy następujące rodzaje umów:

- 1) **jednostronnie i dwustronnie zobowiązujące** – umowa jednostronnie zobowiązująca nakłada obowiązek świadczenia tylko na jedną stronę umowy; umowa dwustronnie zobowiązująca nakłada obowiązek świadczenia na wszystkie strony umowy;

- 2) **wzajemne** – jest to umowa dwustronnie zobowiązująca. Umowa jest wzajemna, gdy obie strony zobowiązują się w taki sposób, że świadczenie jednej z nich ma być odpowiednikiem świadczenia drugiej (art. 487 § 2 KC);
- 3) **zobowiązujące, rozporządzające i o podwójnym skutku** – zgodnie z art. 353 KC zobowiązanie polega na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić. Świadczenie może polegać na działaniu albo na zaniechaniu (tzw. umowa zobowiązująca); umowa rozporządzająca polega na przeniesieniu, obciążeniu, ograniczeniu lub zniesieniu prawa podmiotowego; umowa o podwójnym skutku jest to umowa zobowiązująca do rozporządzenia wywołująca skutek rozporządzający (zob. art. 155 § 1 KC);
- 4) **kauzalne i abstrakcyjne** – kryterium podziału na umowy kauzalne i abstrakcyjne jest zależność skuteczności czynności prawnej od istnienia i prawidłowości kauzy. Zasadą są czynności prawne kauzalne. Ważność takiej umowy kauzalnej zależy od istnienia prawidłowości kauzy. Wyróżnia się różnego rodzaju kauzy: *causa solvendi* – celem dokonanego przysporzenia jest zwolnienie się z obowiązku ciążącego na osobie dokonującej przysporzenia, na przykład zapłata długu; *causa obligandi vel aquirendi* – celem jest nabycie prawa lub jakiejś korzyści majątkowej (np. umowa sprzedaży); *causa donandi* – dokonuje przysporzenia bez uzyskania ekwiwalentu (np. umowa darowizny); *causa cavendi* – występuje przy czynnościach zabezpieczających typu ustanowienie zastawu, hipoteki, zabezpieczenie wierzytelności. Czynności prawne abstrakcyjne stanowią wyjątek. Ich ważność nie zależy od ustalenia, dlaczego nastąpiło określone przysporzenie. Ta czynność prawna odrywa się od swojej kauzy. Przykładem czynności prawnej oderwanej jest weksel;
- 5) **konsensualne i realne** – zasadą jest konsensualność umów. **Umowy konsensualne** to umowy, które dochodzą do skutku przez samo złożenie zgodnych oświadczeń woli i z chwilą ich złożenia. Nie jest potrzebne dokonywanie dodatkowych czynności (np. umowa sprzedaży nieruchomości). W przypadku **czynności prawnych realnych**, żeby stały się one skuteczne, konieczne jest dokonanie jeszcze jakichś czynności, np. przeniesienie faktycznego władztwa nad rzeczą albo dokonanie wpisu mającego charakter konstytutywny do właściwego rejestru (np. przechowanie);
- 6) **odpłatne i nieodpłatne** – kryterium przy określaniu tych umów jest to, czy strona dokonująca czynności otrzymuje lub ma otrzymać w zamian korzyść majątkową stanowiącą ekwiwalent dokonanego przysporzenia. Większość umów ma charakter odpłatny (np. umowa sprzedaży). Przykładem umów nieodpłatnych, tzw. pod tytułem darmym, są darowizny, użyczenie. Strony mogą zdecydować, czy umowa będzie odpłatna, czy nieodpłatna, np. umowa zlecenia;
- 7) **losowe** – są to umowy, w których istnienie lub rozmiar świadczenia zależy od przypadku. W umowach losowych istotny jest element niepewności (np. umowa gry lub zakładu);

- 8) **adhezyjne** – to umowy, w których najważniejsze warunki określa jeden z kontrahentów, zazwyczaj ekonomicznie silniejszy, często występujący w pozycji „monopolistycznej”, drugi natomiast może je zaakceptować i przystąpić do umowy lub zrezygnować z jej zawarcia (inaczej nazywana umową przystąpienia), np. umowa ubezpieczenia;
- 9) **nazwane, nienazwane i mieszane** – umowy nazwane mają swoją podstawę normatywną. W definicji ustawowej określone są elementy przedmiotowo istotne danej umowy (tj. takie, które pozwalają uznać, że jakaś umowa, która została zawarta w praktyce, jest tą umową, którą regulują Kodeks cywilny lub inne przepisy). Nie ma znaczenia, jak strony nazwą daną umowę. Umowy nienazwane są to umowy, których treść jest uzgadniana przez strony w ramach swobody umów i nie odpowiada żadnej umowie nazwanej (np. umowa *franchisingu*). Umowy mieszane łączą w sobie elementy różnych umów. Znajdą tu zastosowanie odpowiednie przepisy dotyczące różnych umów nazwanych.

Pytanie 20. Jakie są elementy treści umowy?

Na treść umowy składają się zarówno postanowienia wynikające z umowy, ustawy, jak i zasad współżycia społecznego i ustalonych zwyczajów (zob. art. 56 KC).

Wyróżnia się następujące elementy umowy:

- 1) **essentialia negotii** – czyli przedmiotowo istotne składniki treści czynności prawnej – składniki treści czynności cywilnoprawnej, które określają typ tej czynności (w szczególności typ umowy) i charakter wynikającego z niej stosunku prawnego;
- 2) **naturalia negotii** – czyli elementy przedmiotowo nieistotne. Są to składniki treści czynności cywilnoprawnej, które powinny się znaleźć w jej treści (np. miejsce wykonania umowy), jednak jeśli strony ich nie uregulują, czynność jest ważna, a do nieuregulowanych elementów mają zastosowanie odpowiednie przepisy ustawy, zasady współżycia społecznego i ustalone zwyczaje;
- 3) **accidentalia negotii** – czyli podmiotowo istotne składniki treści czynności prawnej, tzw. klauzule. Do *accidentalia negotii* zalicza się m.in. postanowienia dotyczące warunku i terminu, zastrzeżenie kary umownej, prawa pierwokupu. Wyróżnia się: *accidentalia negotii* uregulowane samoistnie, bez związku z określonym typem czynności, np. warunek, termin, zadatek, prawo odstąpienia; *accidentalia negotii* uregulowane w ramach określonego typu czynności prawnych, np. zastrzeżenie polecenia w umowie darowizny.

Pytanie 21. Co to jest umowa przedwstępna i jakie są skutki jej zawarcia?

Umowa przedwstępna została uregulowana w art. 389 KC. Jest to umowa, przez którą jedna ze stron lub obie strony zobowiązują się do zawarcia oznaczonej umo-

wy. Powinna określać istotne postanowienia umowy przyrzeczonej. Jeżeli termin, w ciągu którego ma być zawarta umowa przyrzeczona, nie został oznaczony, powinna ona być zawarta w odpowiednim terminie wyznaczonym przez stronę uprawnioną do żądania zawarcia umowy przyrzeczonej. Jeżeli obie strony są uprawnione do żądania zawarcia umowy przyrzeczonej i każda z nich wyznaczyła inny termin, strony wiążą termin wyznaczony przez stronę, która wcześniej złożyła stosowne oświadczenie. Jeżeli w ciągu roku od dnia zawarcia umowy przedwstępnej nie został wyznaczony termin do zawarcia umowy przyrzeczonej, nie można żądać jej zawarcia.

Jeżeli strona zobowiązana do zawarcia umowy przyrzeczonej uchyla się od jej zawarcia, druga strona może żądać naprawienia szkody, którą poniosła przez to, że liczyła na zawarcie umowy przyrzeczonej. Strony mogą w umowie przedwstępnej odmiennie określić zakres odszkodowania (zob. art. 390 § 1 KC). Jednak gdy umowa przedwstępna czyni zadość wymaganiom, od których zależy ważność umowy przyrzeczonej, w szczególności wymaganiom co do formy, strona uprawniona może dochodzić zawarcia umowy przyrzeczonej. Roszczenia z umowy przedwstępnej przedawniają się z upływem roku od dnia, w którym umowa przyrzeczona miała być zawarta. Jeżeli sąd oddalił żądanie zawarcia umowy przyrzeczonej, roszczenia z umowy przedwstępnej przedawniają się z upływem roku od dnia, w którym orzeczenie stało się prawomocne.

Pytanie 22. Na czym polega swoboda umów?

Przez zasadę swobody umów rozumie się możliwość dowolnego kształtowania treści umowy, a także swobodę jej zawarcia, która obejmuje zarówno możliwość wyboru kontrahenta, jak i podjęcia decyzji o zawarciu lub niezawarciu danej umowy. Strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego (art. 353¹ KC).

Swoboda kształtowania treści umów podlega pewnym ograniczeniom. Treść lub cel umowy nie mogą sprzeciwiać się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego.

Pytanie 23. Na czym polega pierwotna niemożliwość świadczenia?

Zgodnie z art. 387 § 1 KC umowa o świadczenie niemożliwe jest nieważna. Strona, która w chwili zawarcia umowy wiedziała o niemożliwości świadczenia, a drugiej strony z błędu nie wyprowadziła, obowiązana jest do naprawienia szkody, którą druga strona poniosła przez to, że zawarła umowę, nie wiedząc o niemożliwo-

ści świadczenia. Nieważność umowy przewidziana w art. 387 § 1 KC ma charakter nieważności bezwzględnej. Zawarta przez strony umowa nie wywołuje żadnych skutków prawnych. Natomiast w przypadku częściowej niemożliwości świadczenia odpowiednie zastosowanie znajdzie art. 58 § 3 KC, zgodnie z którym jeżeli nieważnością jest dotknięta tylko część czynności prawnej, czynność pozostaje w mocy co do pozostałych części, chyba że z okoliczności wynika, iż bez postanowień dotkniętych nieważnością czynność nie zostałaby dokonana.

W doktrynie prawa cywilnego wskazuje się, że niemożliwość spełnienia świadczenia może przybrać charakter:

- 1) **obiektywny** – gdy świadczenie jest niemożliwe do wykonania nie tylko przez konkretnego dłużnika, ale przez każdą osobę. Wierzyciel może żądać osobistego świadczenia dłużnika tylko wtedy, gdy wynika to z treści czynności prawnej, z ustawy albo właściwości świadczenia (art. 356 KC). W przypadku świadczeń osobistych należy także brać pod uwagę przeszkody związane z cechami indywidualnymi zobowiązanego do świadczenia osobistego, np. inwalidztwem;
- 2) **subiektywny** – świadczenie jest niemożliwe do wykonania wyłącznie przez konkretnego dłużnika (w danym stosunku zobowiązaniowym), natomiast świadczenie możliwe jest do wykonania przez inną osobę;
- 3) **pierwotny** – wykonanie świadczenia jest niemożliwe od chwili zawarcia umowy;
- 4) **następczy** – świadczenie stało się niemożliwe do wykonania już po zawarciu umowy;
- 5) **trwały** – świadczenie nie stanie się **możliwe** do wykonania w niedalekiej przyszłości (uzależnionej od rodzaju świadczenia i celu zobowiązania);
- 6) **przejściowy** – świadczenie nie jest możliwe do spełnienia wyłącznie w chwili zawarcia umowy, ale ta sytuacja zmieni się w przyszłości.

W doktrynie wskazuje się, że niemożliwość świadczenia skutkuje nieważnością umowy tylko wtedy, gdy jest uprzednia (pierwotna), obiektywna i trwała.

Pytanie 24. Omów przesłanki uzasadniające stwierdzenie nieważności umowy przewłaszczenia.

Umowa przewłaszczenia, pozostająca pod względem podmiotowym i przedmiotowym w zakresie zastosowania art. 387¹ KC, jest nieważna, jeżeli spełniona jest którakolwiek z enumeratywnie wymienionych przesłanek. Artykuł 387¹ KC znajduje zastosowanie wówczas, gdy kumulatywnie spełnione zostają trzy przesłanki:

- 1) przewłaszczana nieruchomość **stanowi własność osoby fizycznej**;
- 2) nieruchomość ta **służy zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych osoby fizycznej będącej jej właścicielem**;
- 3) zabezpieczane roszczenia **nie wynikają z umowy związanej bezpośrednio z działalnością gospodarczą lub zawodową tej osoby fizycznej**.